

הדף היומי

לע"נ הר"ר מרדכי יצחק בן ר' רפאל בנימין ז"ל
נלב"ע ט"ז תמוז תנצב"ה

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף עד

עיונים על הדף

חזו "קנין סיטומתא" ואיך מועיל במערכת הקניינים?

מבואר בגמ' שהחלטת הסוחרים לזון מעשה פלוני בצורה לקנין, מועיל לכל הפחות לענין מי שפרע, שלא יהיה ניתן לחזור מהמקח, ובמקום שנהגו מועיל הקנין בצורה גמורה. מה היסוד? מדוע מועיל? לגבי מה מועיל? דרכי הקניינים ומטרתם ארוכים ומורכבים, ננסה להבין מעט את "קנין סיטומתא" הנזכר בסוגיא.

במערכת הקניינים והגדרתם מצאנו כמה וכמה נידונים בצורה שבה פועל וחל הקנין, כגון ב"קנין כסף" נחלקו הפוסקים האם דינו של קנין כסף הוא מטעם "כסף החוזר", היינו היות ונתן הקונה כסף לפלוני, נוצרה התחייבות ממונית להחזיר לקונה או את כספו או שווי בעד כספו וע"י שהמקנה נתן לקונה את החפץ כביכול השלים את התחייבותו. וי"א ש"קנין כסף", כך אמרה תורה שכאשר פלוני נתן לפלוני כסף בדברים הנקנים בכסף חל הקנין והטעם היות ו"כסף קונה". והראיה לשיטות אלו שהרי הלכה היא שאשה נקנת בכסף והרי לא שייך ליצור התחייבות ממונית ולאשה אין ערך ממוני א"כ לכאורה לא יכול לפעול מצד "כסף החוזר" (עי' סמ"ע וט"ז סי' קצ ועוד)

ב"קנין הגבהה" יש לזון האם כך הוא הדין כאשר אדם מגביה הוא קונה כי זה צורת קנין המועילה. או שכאשר מגביהה הוא מוגדר כמכניס לרשותו ויש כאן הוראת בעלות מסוימת על החפץ שעלתה מכניסו לרשותו. ברמ"ה בב"ב (פרק הספינה אות כו) כתב שהגדר בקנין הגבהה הוא מכניס לרשותו. וכן בתוס' רי"ד בב"ב דף עו, א וכתב שם שמהני אפילו בחפץ גדול שאינו יכול להכניס את כולו בתוך ידו. בסמ"ע (סי' קצא סק"ג) מבואר מדבריו שקנין הגבהה הוא ממש הכנסה לרשות, שבלשוננו הביא שמה שמגביה בידו הרי הוא כמונה בביתו. כלומר שמלבד עצם הדבר שנמצא החפץ ברשותו מוגדר הדבר נמצא בביתו.

ברמב"ן עה"ת בפרשת משפטים (כא, טו) "גונב איש ומכרו ונמצא בידו". ביאר הרמב"ן דוקא הביאה לוקח לרשותו, אבל קנאו בהגבהה או במשיכה לא. מבואר ברמב"ן שקנין הגבהה לא מוגדר כרשות. ולכאור' בש"ש (ש"ד פ"ד) הביא מהרמב"ן בספר הזכות שקנין הגבהה כן מוגדר שנחשב ברשותו.

עכ"פ למדנו עד עתה, שבמערכת הקניינים יש שפועלים מחמת שכן אמרה תורה שזה הקנין המועיל, אך צריך לעשותו כפי שאמרו חכמים. ויש קניינים שענין זה הכנסה לרשות, הוראת בעלות וכד'. מעתה איך מגדירים את קנין הסיטומתא. מהו? לפי דברי רש"י בסוגיא לפנינו אין בו מעשה קנין, יש בו בסה"כ סימון על החביות שבהם מעוניין הלווקח, וימנע מאחרים לקחת, אך אין כאן שום הוראת בעלות של הכנסה לרשות, ואז נראה שמונח שהלווקח קנה.

מפורסמים דברי אביו של החזו"א (הנדפס בסוף חו"מ סי' כב) וז"ל "כלל גדול יהיה לך בקנינים דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחברו וחברו יסמוך דעתו עליו ויש דברים שקיים להו' לחזו"ל שבדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחברו ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחז"ל, וזוק היטב בזה והפוך בזה דכולהו בה, דוק בש"ס ופוסקים ותמצא כן וכו'". עכ"ל.

הרבה מן האחרונים והמחברים הביאו את דברי החזו"א הנ"ל בשם אביו, והרבה סגנונות נאמרו בהגדרת הדברים. עצם הדבר קשה מחמת עצמו שהרי הראשונים כבר תמחו איך מועיל סיטומתא בלא מעשה קנין, ואם מספיק גמירות הלב, מה לנו ונלין שחסר מעשה קנין. מידוך מצאנו שלגבי הסכם בין אנשים לגבי נישואי בנו ובתו, אמרו בגמ' הן הן הדברים הנקנים באמירה, מבואר שיש אפשרות להחיל קנין אף ע"י דיבור בלבד, המבטא גמירות דעת. ויסוד הדברים צ"ת.

עכ"פ בהגדרת "קנין סיטומתא" נאמרו בכך כמה הגדרות, הרשב"א (לפנינו בסוגיא) מוכיח שמנהג מבטל הלכה, אם מועיל סיטומתא לקנין למרות שאין מעשה קנין, מבואר שמנהג מבטל הלכה.

יש בראשונים שלמדו סיטומתא, אם מועיל בלא אחד ממרכיבי הקנין, היינו מלבד הסכמה בלב ורצון לקנין, שבדאי בזה אין חסרון, אלא כפי שנזכר שלכאור' אין כאן "מעשה קנין", אך ברמב"ם להדיא כתב (מכירה ז, ז) שעשה את הסימון על החבית בהוראת המוכר וכד', בר"ח שהביא הרא"ש מבואר שהייתה נתינת כף, בדברי הריטב"א הביא בשם רבינו פנחס שנתן מטבע בלא צורה, מבואר מכל הנ"ל שלשיטתו אלו יש כאן מעשה קנין, רק זה תקנה מיוחדת שמועיל, וחז"ל תיקנו שיעויל לצורך הסוחרים.

עפ"י עולה, שרובן תיקנו שיעויל קנין שנעשה בצורה הידועה, כלומר לא הנידון בגמירות לב בלבד, אלא ממש מעשה קנין, רק הוא מיוחד ע"י חז"ל מחמת הנהגת הסוחרים, וא"כ צריך לעשות את הקנין כפי ההלכות שיש בו, ואפשר שזה שורש הבנה בדברי המהר"י קולון שכתב שרק באופן שכולם מכירים את הסימון וידוע מנהג הסוחרים לכל מועיל.

ע"ז הדרך ביאר במהרש"ם (חו"מ שפ) שלאחר שיש בקנין את ההגדרות הידועות, מחילא מועיל מצד תנאי שבמחמת תנאו קיים, מבואר בדבריו שהקנין חל כיון שהתנו הקונה והמקנה שכן יחול.

ע"ז הדרך ביאר בעטרת חכמים (יו"ד כד) בדברי הרמב"ן שאין כאן קנין בחפץ כמו בכל דרכי הקניינים הידועים, אלא חל התחייבות של המוכר כלפי הקונה

להעמיד לו את החפץ.

שיטת הגרש"ש (מערכת הקניינים יא) הגדרת הקנין לבטא גמירות דעת של המקנה והקונה, בכל הקניינים נעשה הדבר ע"י מעשה קנין, אך קבעו חכמים שניתן לגמור את הקנין ע"י ביטוי של גמירות דעת שקבעו הסוחרים, כיון שאם זה הגמירות דעת, זה הקנין ואין בכך חסרון. (וקרבו דבריו כפי הנזכר בדברי החזו"א, ויש לפלפל.)

סיכום הדף

נושא היום: שלוח. סיטומתא. יש לו כאשר חסר מלאכה. פסיקה שירד השער.

לדעת רב חמא, שלוח שפשע ולא קנה למשלח יין במקום הזול, ישלם כפי שהיה צריך לרכוש. **אמר אמיתר בשם רב זבדי**, שרב חמא אמר רק באופן שאמר לו יין סתם, אך אם אמר על יין מסוים, אין השליח נושא באחריות שהרי לא ברור שהיו מוכרים לו. **לדעת רב אשי** אף בין סתם אין חייב השליח היות ואסמכתא לא קניא, שהרי התחייב כי היה ברור לו ששיגי ויקנה. ואין זה בידו, ולכן לא מתחייב, אך **במקבל שדה** שהתחייב לעבוד בה ולהשביחה ולא עשה כן, חייב, כיון שזה בידו.

שלוח של ג' אנשים, שקנה עבור אדם אחד, **אמר רבא** כולם זכו. אבל **אם השליח הקפיד** שהמעות של המשלחים לא יתערבו, למי שקנה קנה.

לרב פפי בשם רבא קנין סיטומתא קונה, היינו קנין שהיה מקובל בין החנוונים שהם מסמינים את החביות שמעוניינים לקנות ואינם מושכים או מגביהים וכל פעם נוטלים את חבית למסחר. **לדעת רב חיבא** הקנין קונה. **לדעת רבנן**, מועיל רק לגבי מי שפרע שאסור לבעל הבית לחזור בו. **ופסקו הלכה** שמועיל לענין מי שפרע, אך **במקום שנהגו** שמועיל לקנין מבטל, קונה.

אמרו במשנה כאשר "יש לו" מותר לפסוק אף באופן שלא יצא השער, **אמר רב**, אם הפירות חסרים ב' מלאכות מוגדר כיש לו, מותר לפסוק. אך אם **חסרים ג' מלאכות** עדיין אין לו ואסור לפסוק. **לדעת שמואל**, החילוק אם זה בידי שמים או בידי אדם, **בידי אדם** פוסק אפילו בחסרים מאה מלאכות. אך **בידי שמים** אפילו בחסרון מלאכה אחת אסור לפסוק. **פוסק עמו על הגדיש** חסר, א. לשטוח. ב. יבוש. ג. לדוש. ד. זריה. מבארת הגמ', **לדעת רב**, יהיה מותר רק באופן שכבר שטח והתייבש. **ולדעת שמואל**, אם לא היה רוח מותר לפסוק כיון שאפשר לנפות בנפה. **עביט של עובים** חסר, א. חימום הענבים בכלי. ב. להניסם לגת. ג. לדרוך. ד. למשוך לבור. **מדובר** שכבר התחממו הענבים בכלי. **ובמקום** שהמנהג למכור עוד לפני שמכניסים לבור. **מעטן של זיתים** חסר, א. חימום. ב. לבית הבד. ג. לדרוך. ד. להכניס לבור. **מדובר** שכבר התחממו, **והדריך** למכור עוד לפני ההכנסה לבור. **ביציע של יוצר**, חסר, א. גלגול הטיט שיטור הכלי שמעוניין לעשות. ב. ליבש. ג. לשרוף בכבשן. ד. להוציא. **מדובר** שכבר גלגל את הטיט, **ובמקום** שהדרך שהקונה מוציא מהכבשן. **סיד משישקענו בכבשן**, חסר, א. שריפה. ב. הוצאה מהתנור. ג. לפזר את האבנים לסיד. **מדובר** במקום שהקונה רוכש את האבנים והוא מפוררם. **ולדעת שמואל**, אפשר להעמיד בראי ולשקעו בכבשן, שהרי אם בידי אדם אפילו חסרון של מאה מלאכות מוגדר כ"יש לו".

בדן ביציע של יוצר, היינו אדמה לעשות ממנה כלי חרס, **דעת רבי מאיר**, יש לו מוגדר רק כאשר כבר עשה כלים. **לדעת רבי יוסי**, צריך לעשות בפועל אם פוסק עמו על כלים העשויים מעפר לבן שאינו מצוי, אבל אם פסק על עפר שחור **שהוא מצוי**, מותר לפסוק אף לפני שיש לו כיון שיכול השהי בקל. **אמיתר** היה נותן מנות לאומנים מהשעה שהיה להם עפר ליצור ממנו כלי חרס, **סבר רבבי יוסי** שמותר אף בלא שהיה לו עפר, אך **במקומו של אמיתר** העפר היה יקר, וההשעה שהכניסו את העפר לרשותם, סמנו שלא יחזרו בהם מהמקח, אבל קודם היה חושש שלא ימצאו עפר.

מבואר במשנה לדעת ת"ק, פוסק עמו על הזבל של כל השנה. **לדעת רבי יוסי**, מותר רק אם היה לו זבל. **וחכמים** מתירים, **ביאר רבא** הנפק"מ בין ת"ק לחכמים, ימות הגשמים, **לת"ק**, מותר לפסוק בכל אופן. **לחכמים** אסור בימות הגשמים ומותר בימות החמה, ורבי יוסי כאמור אף בימות החמה מותר רק באופן שיש לו.

התבאר במשנה שבכל הפסיקות המותרות, **יכול להתנות** שאם ירד המחיר ישלם כשער הזול, **לרבנן** דווקא אם התנה, **לרבי יהודה** אף אם לא התנה, ויכול הקונה לדרוש מעותיו בחזרה. **אדם נתן מעות למוכרי תכשיטים** (למסקנת הגמ') ביאר רב אשי לרב אחא בריה דרבא, שמדובר בחתן שהוא סוחר וחמיו פסק עמו על מכירת התכשיטים, ואין לזון אותו כשליח אלא כלקוח לגבי הלכות מי שפרע, **לכבשן** ביום אספקת התכשיטים ירד המחיר, המוכר רצה לקיים את המקח כשעת הפסיקה היקרה, הלווקח רצה לחזור. **אמר רב פפא**, אם התנה יכול לקבל כשער של עכשיו, אם לא התנה יטול כשעת היוקר של שעת הפסיקה. **וביאר ר"פ** שכל האמור הוא לענין מי שפרע, שהרי מעות לא קונות, **לכן אם התנו** ביניהם המוכר חוזר בו ומקבל מי שפרע, ואם לא התנו הלווקח חוזר בו ויש עליו מי שפרע.

מבואר שר"פ פסק כדברי רבנן במשנה שלנו שאם לא התנה אין יכול הלווקח לחזור בו, **שאל רבנא**, הרי נחלקו רבנן ור"ש (בפרק הזהב) אם מעות לא קונות חל ובין המוכר ובין הלווקח, יכולים לחזור (אם לא מחמת מי שפרע), או שרק המוכר יכול לחזור והלווקח אינו יכול לחזור, **רב פפא** שפסק כאן חכמים מבואר שאף לגבי מחלוקת רבנן ור"ש פסק חכמים שאף הלווקח יכול לחזור, **ואולי רבנן** של המשנה אבל סברו כדעת ר"ש שם, שמעות קונות, ואם פסק עמו יקבל כמו עתה בשער הזול, **אבל לרבנן שם**, שמעות אינם קונות כלל, אין הבדל אם התנה עמו או לא, דעתו של אדם לקבל במחיר הזול. **ונמצא** שאם הלכה כרבנן שם שמעות לא קונות, **צריך לפסוק** כרבי יהודה במשנה שאין הבדל אם התנה עמו או לא. **ביאר ר"פ**, שכל מה שאמר ר"ש שמעות קונות לגבי הלווקח, **זה רק כאשר נשאר השער**, אולם בהפרשי שער אף ר"ש מודה לרבנן שמעות לא קונות ולוקח יכול לחזור בו. **שאל"כ** היכן מצאנו מי שפרע לגבי לוקח, הרי תמיד קנה ולא יכול לחזור בו.